

lom, ha majd munkatársai és tanítványai is, kik valaha vele együtt éltek e földi téreken, mind követik őt s ezek közül az utolsó is utánaköltözött, nevét és emlékét művelődésünk és irodalmunk története akkor is fönn fogja tartani s munkásságát, mint maradandó becsüt, elismeréssel fogja említeni a messze jövőendő is.

GYULAI ÁGOST.

KÖZÉPFOKÚ GAZDASÁGI SZAKOKTATÁSUNK.

Különös és feltűnőnek látszó jelenség, hogy amikor 300 éves egyetemmel büszkélkedünk és sok-sok középiskolánk több évszázados multjára hivatkozhatunk, a gazdasági oktatás terén most taposunk a gyermekcipőket. Pedig a magyar szellem ösztönyszerűen megérezte, hogy a tudomány követelményei mellett a gyakorlati irányú ismeretek számára is iskolai otthont kell teremteni. Ezt fényesen igazolják Tessedik törekvései abban az időben, amikor a gazdasági szakoktatást más országokban még nem ismerték el kultúrzsükségletnek. Mégis mi az oka annak, hogy ilyen sokat ígérő kezdet után 120 esztendő küzdelmeinek, viharainak és szomorúságainak kellett elkövetkeznie a nemzet életében, amíg Tessedik nagy gondolata újból testet ölthetett? Talán részük van ebben az öntudatra ébredt magyarság politikai jogaiért folytatott küzdelmeinek, amelyek, sajnos, elterelték a figyelmet Széchenyinek a gazdasági megerősödés érdekében hangoztatott gondolatairól. Talán a korszellemnek is van némi szerepe, amely sokáig alig tudta megérteni, hogy a gazdálkodást az átöröklött ösztönösségen kívül tanulni is lehet. Mindenesetre azonban jelentős körülménynek kell tekintenünk az iparosodás folyamatát, mely a mult században végigszárguldott a művelt nemzeteken és büvőkörébe vonta a kárpáti medence sorsának hivatalos intézőit is. Az ipar és kereskedelem fellendülésébe vetett nemzeti reménységek évtizedeken keresztül elhomályosították az ország agrártörekvéseit és bizonyára ezt a szellemet tükrözteti vissza az az iskolapolitikai paradoxon is, hogy Nagy-Magyarországnak utolsó békeévében 74 kereskedelmi és 50 ipariskolája volt, de egyetlen középfokú gazdasági iskolája sem, mert az Alföldnek egy-egy évvel megfejelet két polgári iskoláját semmi esetre sem tekinthetjük ilyennek. De talán maga az áldott anyaföld is oka annak, hogy nemcsak mi, hanem más országok is aránylag későn ébredtek a gazdasági szakoktatás jelentőségének tudatára. Mindaddig, amíg Ceres istennő bőséges áldásával el tudta látni az európai országok lakosságát, alig-alig érezte meg valaki annak a szükségét, hogy tudományos felkészültséggel, a kísérletezés fegyvereivel bővebb termésre serkentse a rögöt. Csak amikor több lett az ember és a művelődés emelkedése hihetetlen mértékben növelte ezen a téren is a nagy tömegek igényeit, akkor

terelődött a figyelem a gazdasági többtermelés gondolata felé. De mivel éppen ezért a gazdaságtudomány a legfiatalabb tudományágak egyike, az iskolapolitika is csak akkor fordulhatott nagyobb súllyal a gazdasági oktatás felé, amikor a tudományos eredmények a szélesebbkörű terjesztésre már megérték. Talán ez is egyik oka annak, hogy a gazdasági szakoktatás megszületése világszerte kissé későn követte többi testvérét.

Bennünket, magyarokat, Trianon csapása terelt ezen a téren a nagy nemzetek nyomába. Jelentős ipari területeink elvesztésével agrárjellegünk még inkább kidomborodott és ennek következtében nemcsak gazdasági, hanem iskolapolitikánkknak is fokozott mértékben kellett a föld felé fordulnia. Ezt a fordulatot érezte meg Társaságunk elnöke, amikor a huszas évek elején a Közoktatási Tanács alelnöki tisztében a felső mezőgazdasági iskola felállításának tervével a közoktatásügyi kormányzatot rávette az iskolarendszerünkben tátongó nagy hiány kitöltésére.

Ennek az új iskolának immár másfél évtizedes multja példátlanul érdekes esete az élet és az iskolapolitika kölcsönös egymásrahatásának.

A felső mezőgazdasági iskola rövid életében a harmadik tantervváltozás előtt áll, és célkitűzésének, belső szervezetének, tanítási módjának kialakulásában, iskolarendszerünk többi tagjához való kapcsolataiban, a mezőgazdálkodás egyéb intézményeihez való viszonyában annyi változáson ment át, mintha más iskolák százados pályáját filmszalagra sűrítve futotta volna meg. Kövessük főbb elvi vonásaiban ezt az alakulást.

A felső mezőgazdasági iskola megszületésekor a felső kereskedelmi és a felső ipariskola mellé sorakozott, mint a középfokú szakoktatás hiányzó harmadik láncszeme. Szervezetét a tervező kultúrpolitikai elgondolása gazdasági tartalommal telített nevelőiskolának szánta és az iskolán keresztül akarta a gazdaosztály gyermekeinek útját a földhöz visszairányítani. Ez a nemes szándékú célkitűzés volt hivatva a gazdálkodó réteg veszedelmes arányokat öltő urbanizálódásának gátat vetni. A középosztálynak megfelelő általános műveltség birtokába akarta ugyanis segíteni a földművelők fiait, anélkül, hogy elvegye kedvüket őseik foglalkozásától. Hogy az iskola ezt a célt még nyomatékosabban szolgálja, a felvételt és a képeztést korlátozták. Így évekig csak az volt felvehető, aki igazolni tudta, hogy családjának birtoka van, amelynek szakszerű kezelése a folyamodóra vár. Az érettségi bizonyítványnak pedig a karpaszomány viselésére való jogosultságon kívül egyéb képesítő ereje nem volt. Ezeket a korlátozásokat azonban csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehetett egy ideig fenntartani. Az iskolák tanári karai azzal érveltek ellenük, hogy a felső kereskedelmi iskola sohasem zárta ki padjaiból azokat, akik nem kereskedősaládból származtak, és a képeztés kiterjesztésétől a tanulók létszámának emelkedését remélték. Tagadhatatlan ugyanis, hogy az iskola eleinte sehógyan sem bírt benépe-sedni. Abból, hogy a 25-ös osztálylétszám a legnagyobb ritkasá-

gok közé tartozott, sokan, illetékes tényezők is, azt a következtelést vonták le, hogy az iskola nem tudta megszerezni a gazdasztály szeretetét és így tulajdonképen célját tévesztette. Az élet azonban fokozatosan letörte a mesterségesen útjába állított akadályokat. Az érettségi bizonyítvány birtokosai előtt egyre-másra nyíltak meg a különböző életpályák. Az akkori közgazdasági kar mezőgazdasági osztálya, majd a közigazgatási (jegyzői) tanfolyam, a vasút és a posta, végül a Testnevelési Főiskola, a Polgári Iskolai Tanárképző Főiskola is felvette bizonyos megkötöttségekkel a felső mezőgazdasági iskola végzett növendékeit. Ezzel a folyamattal a nemzet egyetemes életében új célok felé irányult az iskola szerepe. Az a meggyőződés kezdett ugyanis lábrakapni, hogy az agrárvidékek lakosságának érdekeit sokkal megértőbben, sokkal tapintatosabban és sokkal eredményesebben szolgálhatják azok a köztisztviselők (jegyzők, postások, vasutasok), akik maguk is a magyar haza földjével szoros kapcsolatban nevelkedtek és ezért saját egyéni tapasztalataikból ismerik a gazdálkodás bajait, nehézségeit, követelményeit. Másfelől kívánatosnak látszott, hogy megnyissák az utat a mezőgazdaság tudományos területeire is azok előtt, akik bár nem végeztek középiskolát, de a felső mezőgazdasági iskolában kellő szakirányú tehetségről és megfelelő érdeklődésről tesznek tanúságot. Ezek az elhatározások szakítást jelentettek az iskola eredeti céljával és ennek megfelelően a felvételi korlátozásokat is feleslegessé tették.

Az iskola megayıtása bármely jelentkező előtt és a képesítés kibővítése jelentős változást hozott az intézmény életébe. Mindenekelőtt ugrásszerűen felszökött a tanulók létszáma, úgy-hogy ma már valamennyi intézet I. osztályaiban 40—50 tanuló van, sőt az egyik iskolában a jelentkezők nagy száma miatt párhuzamos osztályt kellett nyitni. Még ennél is öröndetesebb jelenség a jelentkezők szellemi szintjének emelkedése. Amíg azelőtt — őszintén megvallva — inkább azok a tanulók jelentkeztek, akik a középiskola légkörét nem bírták el, addig most már nagyon szép számmal jönnek jelesrendű tanulók is. Ez a folyamat mentesíti az iskolát attól a vádtól, hogy az érettségi bizonyítvány megszerzésének könnyebb útjaként mellékkapuja a kevésbbé tehetséges elemeknek az érvényesülés felé. Tagadhatatlan, hogy ennek a lényeges és öröndetes változásnak létrejöttében a felsorolt okokon kívül más körülményeknek is van szerepük. Elsősorban talán a gazdasági válság is közrejátszik, mert a szülők hamarabb adhatnak kenyérkeresetre is felhasználható bizonyítványt gyermekeik kezébe, ha a felső mezőgazdasági iskolát végzetik el velük, mint ha a középiskolában fejezik be tanulmányukat. Az sincs kizárva, hogy a magyar középosztály érdeklődése lassan, de mégis a föld felé kezd fordulni. Az utolsó két évben jelentkező tanulók statisztikája legalább is erre enged — egyelőre még csak bizonytalan — következtetést vonni.

Amíg az új iskolafaj ilyen viszonyok közt küzdötte ki fennmaradásának alapfeltételeit, más oldalról erős támadásokat kel-

lett kivédenie. A gazdasági érdekképviseltek, mezőgazdasági kamarák, különösen pedig a nagybirtok tömörülése, az OMGE, sorozatos és tervszerű küzdelmet folytattak hosszú éveken át a magát, szerintük illetéktelenül, felső mezőgazdaságinak nevező iskola ellen. Kifogásolták elnevezését, célkitűzését, tantervét, tanítási módját, kicsinyelték eredményeit és követelték megszüntetését. Hibáztatták nevét, mert középfokú intézmény léteére a „felső” jelzést viseli, másfelől a mezőgazdasági elnevezéssel nem állott összhangban szerintük sem a célkitűzés nevelő vonása, sem a tanterv gazdasági óráinak száma, sem a tanítás elméletinek ítélt módja. Ellentétet láttak a szakiskolai jelleg- és a középiskolára emlékeztető érettségi vizsgálat között is.

Mindezek az okok arra készítették éppen az OMGE ismételt sürgetésére a földművelésügyi kormányzatot, hogy maga vegye kezébe a középfokú szakoktatás ügyét és kitöltse azt az űrt, amely régóta fennálló alsó- és felsőfokú szakoktatási intézményei között mindazideig tátongott. Ennek az elhatározásnak eredménye a szarvasi középfokú gazdasági tanintézet.

Most már tehát két mederben is csergedezett a középfokú szakoktatás szerényen folydogáló patakja, de, sajnos, nem tudott közös folyóvá erősödni. A két iskolafaj közt egy ideig sajnálatos ellentétek merültek fel. A két tábor hosszú ideig farkasszemet nézett egymással. Pedig ha közelebbről vizsgáljuk célkitűzéseiket, ezek megvalósítására szánt eszközeiket, tanulóanyagukat, arra az érdekes megállapításra kell jutnunk, hogy a kettőnek alig van ütköző felülete, sőt talán még súrlódásról sem beszélhetünk. Az ellentétek csak addig látszottak áhidalhatatlannak, amíg az ellenfelek körülsáncolt bástyaik mögül nyilaztak egymásra és nem ismerték a másik fél helyzetét. De mihelyt az első békeközvetítő azzal az elhatározott szándékkal ment át a másik táborba, hogy tárgyilagos véleményt alkosson, azonnal kiderült, hogy a kétféle intézmény nem állítható párhuzamba, mert szervesen kiegészítik egymást. A szarvasi intézet a maga csaknem 500 holdnyi gyakorlóterületével, pompás gépfelszerelésével, mintaszerű épületeivel, gazdag állatállományával a közép- és nagybirtok gazdálkodásának módját közvetíti. A felső mezőgazdasági iskola 30 holdas tangazdaságával, szerény kis majorságával, néhány állatával és kézierőre berendezett felszerelésével a törpe- és kisbirtokosoknak önellátásra törekvő iskolája. Ha a két intézet tantervében a tantárgyak címe azonos is, lényeges különbség van a tanítás anyagában, főleg pedig szellemében. Mert nagyot téved, aki azt hiszi, hogy a kisbirtokon a gazdálkodás nem egyéb, mint a nagybirtokon folytatott eljárásnak kicsinyített másolata. Aki kisbirtokon szerzett ismereteivel, tapasztalataival akarna a nagybirtokon berendezkedni, hamarosan holtpontra jutna, és fordítva: aki a nagybirtokos elveivel igyekeznék apjától örökölt harmine holdját felvirágoztatni, rövidesen esődöt mondhatna és birtoka felett egy-kettőre megperdülne a dob. Így viszonylik egymáshoz a szarvasi tanintézet és a felső mezőgazdasági iskola, és

há a vallás- és közoktatásügyi minisztérium nem állította volna fel a maga iskoláját, a földművelésügyi kormányzatnak kellett volna gondoskodnia ugyanilyen iskolafajról is, a sarvasi tanintézetén kívül.

Utóbb már nem is az iskolafaj ellen irányultak a kifogások, hanem sokan eleve lehetetlennek tartották, hogy az iskola eredményesen közvetítheti a gazdasági ismereteket mindaddig, amíg a vallás- és közoktatásügyi minisztérium hatáskörébe tartozik. A Köztelek hasábjain többször is olvashattuk az okokat. Ezek szerint a gazdaságpolitika irányítása egyfelől, a kísérletügy és a szakoktatás pedig másfelől olyan hármas egységet alkot, amelynek egyik tagja sem lehet önmagában eredményes. Minthogy pedig az első két tényező a földművelésügyi minisztérium hatáskörébe tartozik, a harmadik — azaz az iskola — is csak ennek kebelében valósíthatja meg az eléje tűzött célokat. Ez az érvelés helytálló annyiban, hogy a mezőgazdasági termelés irányításának két legfontosabb eszköze a kísérletügy és a szakoktatás. Az előbbinek intézményei a tervezett újításokat kipróbálják, az utóbbi pedig iskolái útján hinti szét, népszerűsíti az újabb irányelveket. Kétségbevonhatatlanul el kell ismernünk azt is, hogy ezek az intézmények csakis a legszorosabb együttműködésben fejthetnek ki eredményes tevékenységet; mert ha a szakoktatás nincs tekintettel a gazdálkodás országos célkitűzéseire, többet árthat, mint használhat, és ha nem veszi át a kísérleti eredményeket, könnyen elavult, idejét mult vagy téves tanokat hirdet. Ez pedig sehol úgy meg nem bosszulja magát, mint a földművelésben és éppen most. Amikor a gazdasági liberalizmus szabad termelésének elve odavezetett, hogy a kávé tengerbe hanyják, a gyapottal fűtenek, a búzának nincs ára, amikor az átabotában folyó termelés miatt a többezer kilométeres szállítás költségeivel megterhelt kaliforniai alma felveszi a versenyt a hazaival, amikor a többtermelés esődje az árlemorzsolódás folytán világszerte a tönk szélére juttatta a gazdaosztályt, akkor valóban egységesen irányított és az ország jól átgondolt érdekeivel számoló gazdaságpolitika szolgálatába kell állítani a szakoktatás minden tényezőjét.

De semmiképen sem áll meg az az érvelés, hogy a szükséges és elengedhetetlen együttműködés csak akkor biztosítható, ha valamennyi szakoktatási intézmény *egy* minisztérium hatáskörébe tartozik. A kereskedelmi szakoktatás több évtizedre visszatekintő eredményes multja igazolja, hogy a pedagógiai és a szakkövetelmények szerencsésen megoldhatók akkor is, ha ez a két tényező két minisztérium közreműködésétől függ. A jelen pillanatot politikai és személyi tekintetben egyaránt a legalkalmasabb arra, hogy ez az együttműködés létrejöjjön. Örömmel kell megállapítanunk a két illetékes miniszter ismételt nyilatkozataiból, hogy a kedvező pillanat nem múlik el kihasználatlanul. A tárgyalások a legjobb úton haladnak a kölcsönös társfelügyelet és a záró-, illetőleg érettségi vizsgálatokon a társelnöki intézmény bevezetésére. E két intézmény fogja biztosítani a földművelésügyi

minisztérium iskoláiban a pedagógiai és didaktikai alapelveknek, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium gazdasági oktatásában pedig a szakszerű követelményeknek behatóbb érvényesülését.

Ennyit középfokú szakoktatásunk külső körülményeiről. Lássuk, miképen alakult ki a belső iskolai élet.

A gazdasági szakkörök kezdettől fogva kifogásolták a felső mezőgazdasági iskola célkitűzésében a kettős jelleget, és azt hangsúlyozták, hogy az általános és a szakműveltség egyensúlya nem egyeztethető össze a szakoktatási jelleggel. A gazdasági szaklapok, sőt a napilapok hasábjain újra meg újra olvastuk, hogy a felső mezőgazdasági iskola nem tartozik a szakoktatási intézmények közé, hanem csak amolyan, egy-két gazdasági tárggyal megspékelte polgári iskola. Az iskola elé tűzött kettős követelmény nagyon magas igényeket támasztott a tanárokkal, főleg pedig a tanulókkal szemben. Az erősen túlsúlyolt óratervezés a tanulók délutáni idejét is nagymértékben lefoglalta, úgyhogy ez a megterhelés egyáltalán nem állt arányban az iskolát az első években felkereső növendékek szellemi teherbírásával. Ez a körülmény minden külső befolyástól mentesen arra bírta az iskola megteremtőjét, hogy hozzájáruljon a tanulók elfoglaltságának csökkentéséhez. Az 1930. évi tantervmódosítás ezt úgy oldotta meg, hogy egyúttal a közismereti és a szaktárgyak egyensúlyát az utóbbiak javára billentette.

De ez is kevésnek bizonyult. Miut ahogyan hiába hivatkoztak az iskola védelmezői arra, hogy a közismereti tárgyak anyaga is szoros kapcsolatban áll a gazdálkodó hivatásával. Az iskola nem tudta elérni szakoktatási jellegének elismerését, mert az ellenvélemény szerint a gazdasági tárgyak alig érik el a 40%-ot, holott a szarvasi iskolában a 60-at is felülmúlják. Ezen az állapoton megint csak a tények tárgyilagos megismerése segített. A szarvasi óratervezés tanulmányozása rávilágított arra, hogy a gazdasági tárgyak 20 %-nyi különbözete annak a következménye, hogy bizonyos tárgyak gazdasági jelleget nyertek. Ezért kultuszminiszterünk, belátva a kérdés nagy jelentőségét, hozzájárult ahhoz, hogy a felső mezőgazdasági iskola tanterve egészen gazdasági irányba tolódjék el. Ez azt jelenti, hogy az eddigi közismereti tárgyak tekintélyes része a gazdasági tárgyak előkészítését célzó alapvető tárggyá válik. Így lesz a földrajzból gazdasági földrajz, a természetrajzból mezőgazdasági növénytan és állattan, a kémiából mezőgazdasági kémia és kémiai technológia, a történelemből gazdaságtörténet. Ez azonban nemcsak átváltozást jelent, hanem az illető tárgyak anyagának teljes átértékelését, amint az eddig elkészült tankönyvek is kézzelfoghatóan igazolják. Az új iskolában még a magyar nyelv és irodalom is a magyar föld lehelletét sugározza a költők és írók megfelelően megválasztott szemelvényein keresztül. De ez még nem minden. A határozottan gazdasági tárgyak óraszámát is emelni kell. Csakhogy ennek a jószándéknak súlyos megfontolások szabnak határt.

Jelenleg valamennyi felső mezőgazdasági iskola növendékeinek tekintélyes része vidékről jár be. Ez a körülmény, párosulva azzal a sajnálatos ténnyel, hogy az iskolákkal kapcsolatban anyagi okokból nem keletkezhetek tanulóotthonok, maga után vonja, hogy a heti óraszám nem haladhatja meg a szokásos napi 5 órát. Ennek következtében osztályonként 30 óra, a négy évfolyamban pedig összesen 120 óra áll az oktatás rendelkezésére. Ezekben a keretekben belül kell tehát gondoskodni a gazdasági tárgyak óraszámának felemeléséről. Minthogy azonban ez az óraszám eddig is be volt töltve, a többletet csakis más tárgy rovására lehet biztosítani. Ebből a szempontból csupán két tárgy jöhet tekintetbe, még pedig a szabadkézi rajz két órája és a német nyelv nyolc órája. A szabadkézi rajz eltörlése nem járna komoly következményekkel. Ez a tárgy ugyanis nem váltotta be azokat a reményeket, amelyekkel az 1930. évi tantervmódosítás alkalmával beállítását indokolták. A cél akkor az volt, hogy a tanulók a rajzban kifejező készséget szerezzenek. Ezt a jövőben is biztosítani lehet, ha a tanárok valamennyi természettudományi és gazdasági tárgyban fokozott mértékben gyakoroltatják a tanulókat a szemléltetéssel kapcsolatban a rajzolásban. A német nyelv pedig eddig sem tartozott a kötelező tárgyak közé. A tanulók önkéntes jelentkezés alapján mint rendkívüli tárgyat tanulták. Kítűnt azonban, hogy a német nyelv tanítása a tanárok legbeesületesebb törekvése ellenére sem volt eredményes. De ez a sikertelenség nem vet árnyékot a tanárság munkájára. A modern nyelvek eredményes tanításának elengedhetetlen kelléke az idő. Akár gyakorlati célból, akár az illető nép szellemének megismerése végett akarunk valamely modern nyelvet elsajátítani, ez csak úgy lehetséges, ha minél több időt szentelünk a hallási képzetek elsajátítására, a kiejtés gyakorlására és a szókinés bővítésére. Heti 2 óra még akkor sem tekinthető e célra elegendőnek, ha aránylag kevés számú tanulóval foglalkozik a tanár. Hozzájárul ehhez, hogy a felső mezőgazdasági iskolába éppen a magyarajkú kispazaréteggel gyermekei iratkoztak, akik ezen a téren semmi felkészültséget nem hoznak magukkal a szülői házból, sőt sokszor éppen a nyelvtanulás nehézségei miatt hagyták abba középiskolai tanulmányaikat. Iskoláink többféleképpen igyekeztek eredményt kicsikarni a német nyelv terén. Egyesek kötelezővé tették valamennyi tanuló jelenlétét a német órákon, másutt maga az igazgató vállalta a tárgy tanítását. Mindhiába! Ilyen előzmények után nem tekinthető komoly veszteségnek, ha a német nyelv óráit a gazdasági tárgyak között osztjuk fel, bár az intézetek tanári karai erőteljesen kardoskodnak a német nyelv mellett. Érveik a következők: a gazdaosztály iskolája nem maradhat el az általános műveltség szempontjából a középosztály igényei mögött; sok gazda külföldre szállítja termékeit és ezért szüksége van a német nyelv ismeretére; újabban mind több gazda hallgatja rádióon a német közgazdasági és természetjelentéseket; a gazdaosztálynak érdekében áll, hogy gépek és egyéb szerek vásárlása-

kor közvetlen érintkezésbe léphessen külföldi cégekkel, vagy legalább árjegyzékeiket forgathassa; a felsőoktatási intézmények, a közigazgatási tanfolyam, a posta és a vasút nehézségeket támaszt a végzettek felvételekor, ha nem tanultak német nyelvet. Nem kell külön hangsúlyozni mindezeknek az érveknek helytálló voltát, feltéve, hogy a tanítás eredményes. De az eddigi sajnálatos eredménytelenség semmiképpen sem igazolja a német nyelvre fordított időt és fáradságot, mert a tanulók nyelvtudása a felsorolt feladatok közül egyikre sem elegendő.

Ezekkel a tantervi változtatásokkal az iskola rövid történetének újabb sorsdöntő fordulatához érkezik. Azzal, hogy a gazdasági tárgyak óraszámára 63%-ra emelkedik, s a közismereti tárgyak teljesen és fenntartás nélkül a gazdasági jelleg szolgálatába állanak, az iskola célkitűzése egy csapásra megváltozik. Lemond eddigi kettős feladatáról, az általános műveltséggel párosult szaktudás közvetítéséről, és egyetlen céljának a szakirányú műveltség közvetítését tekinti. Ez az elhatározó lépés talán fontosabb, mint amilyennek a szóbanforgó iskolák csekély számánál fogva első percre látszik. Az itt érvényesült elv ugyanis a szakoktatás egyéb területein is könnyen vezető gondolatává izmosodhatik.

A megváltozott célkitűzés a tanítás anyagán kívül teljesen új irányba tereli magát az egész intézményt is. Az eddig közismeretieknek tekintett tárgyak áttolása a szakszerűség síkjára új követelményeket támaszt a tárgyak tanáraival szemben. Ezek a követelmények csak akkor lesznek kielégíthetők, ha e tárgyak tanítása ebben az irányban kiképzett tanárok kezébe kerül. Bizonyosságul elég hivatkozni arra, hogy a műegyetem mezőgazdasági osztályának több tanára máris kifejezte az eredményes tanításnak azt a feltételét, hogy a gazdasági növénytant a növénytermesztés, a gazdasági állattant pedig az állattenyésztés tanáranak kell taníttania. Más szóval az újjáalkotott felső mezőgazdasági iskola jövője a gazdasági tanárképzés függvényévé válik. Nem kétséges, hogy néhány éven belül rendelkezésünkre fognak állni a megfelelően kiképzett tanerők. Ezek bevonulásával pedig be fog fejeződni az a folyamat, amely egy-két év óta következetes tervszerűséggel az iskola önállósítására törekszik. A polgári iskola életerős törzsének ez a legifjabb hajtása a felső kereskedelmi és a felsőbb leányiskola után megérett arra, hogy az anya testéről leválva a maga talajában önálló életet kezdjen. A helyzet ugyanis ma az, hogy az egyik iskola már teljesen búcsút mondott a vele kapcsolatos polgári iskolának és saját épületében önálló tanári testülettel, saját felszereléssel, külön igazgató vezetése alatt működik. A többi intézet még összefügg a polgári iskolával, mert épületük és szertáraik közösek, de már ezeknek is teljesen elkülönített tanári testületük van.

A felső mezőgazdasági iskola fennállása óta szerzett tapasztalatok élénkebben rávilágítottak azokra a tárgyi követelményekre és didaktikai elvekre is, amelyeket a még kísérleti álla-

potban levő iskolában a jövőben érvényesíteni kell. Elsősorban vitássá vált a fizika elhelyezése. A fizika feladata ugyanis az új értelmezés szerint a gazdasági géptan, eszköztan és építészeti tanításának előkészítése, éppen ezért meg kell előznie e két tárgy tanítását. Ez pedig csak úgy történhetik, ha lemond a középiskolai tantervtől kölcsönvett arisztokratikus helyéről és az I., II. osztályba jut. Ez az elhelyezés némi nehézségeket fog okozni a tanároknak, mert a rendszeres fizikai oktatás tárgyi előfeltétele a mennyiség-tani felkészültség. Az akadályokat meg lehet kerülni a módszeres feldolgozás átalakításával, másrészt át lehet hidalni a mennyiség-tani tanterv egyidejű átdolgozásával. A szakemberek kívánsága szerint a fizika anyagát éghajlattannal is ki kell egészíteni.

Ugyancsak tárgyi követelménynek látszik, hogy a gazdasági géptan tanítása megelőzze a növénytermesztés tanítását, mert például addig nem lehet eredményes a szántás ismertetése, amíg a tanulók nincsenek tisztában az eke egyes részeinek, működésüknek mivoltával.

Az érettségi vizsgálat rendjének az 1934. évben történt szabályozásával velejár a gazdasági üzemtanak a könyvviteltől és levelezéstől való elválasztása. Ez utóbbi ugyanis az írásbeli vizsgálat önálló tárgya lett, míg az üzemtan a szóbeli vizsgálat tárgya. Ezzel kapcsolatban a könyvvitel és levelezés anyagát régi óhaj szerint ki kellene egészíteni kereskedelem-tannal.

A szakemberek véleménye szerint főlegesen továbbá a rét-, legelő- és erdőművelés tanítása külön tárgy alakjában, hanem helyesebb volna a rét- és legelőművelést a növénytermesztés körébe, az erdőművelést pedig a kertészet körébe utalni.

A felsorolt tárgyi követelmények mellett néhány didaktikai elv is kényszerítő erővel követeli az óraterv megváltoztatását.

Az intézetek tanárai évek óta rámutatnak arra a nehézségre, hogy az érettségi tárgyak közül kettő (a növénytermesztés, továbbá a kertészet és szőlőművelés) a IV. évfolyamban nem szerepel, ennek következtében a tanulók egyévi szünet után az érettségi vizsgálat előtt magánszorgalomból kénytelenek átisméltetni az illető tárgyak anyagát. A szaktanárok oly módon szoktak a tanulóknak segítségére sietni, hogy az év vége felé felhasználják a szüneteket, illetőleg el-elkérlik a nem érettségi tárgyak óráit. Ez a körülmény természetesen nagy hátrányára van az illető tárgyaknak, de maguknak a tanulóknak is, mert ismereteik az illető érettségi tárgyakból nem elég élénkek, másfelől a nem érettségi tárgyakra sem fordítanak elég gondot. Az érettségi vizsgálati elnökök maguk is többször tapasztalták a tanterv e hibájának káros kihatásait. Ezért kívánatos volna az óraterven oly változtatást végezni, hogy az összes érettségi tárgyak a IV. osztályban is szerepeljenek, viszont a nem érettségi tárgyak közül minél kevesebb legyen a IV. osztályban. Ezt az utóbbit nagy mértékben indokolja az, hogy jelenleg valamennyi középfokú iskolafajunk záróvizsgálatai közül a felső mezőgazdasági iskolai érettségi a

legnehezebb, mert a jelöltek nyolc tárgyból vizsgáznak, tehát kívánatos, hogy a IV. évfolyamban csak ezek a tárgyak szerepeljenek.

Az egyes tantárgyak elosztásában feltétlenül érvényesülnie kell a successio didaktikai elvének. Ennek értelmében az egymásra támaszkodó tárgyaknak abban a sorrendben kell következniök, amilyen módon az egyiknek tanítása feltételezi a másikban tárgyalt alapismereteket. Más szóval az alapvető természettudományi tárgyaknak minden esetben meg kell előzniök a tulajdonképeni szaktárgyakat, és e két csoport egyes képviselői közt is gondoskodni kell a tárgyak természetével számoló sorrendről. Az elmondottak tekintetbevételével úgy kell átalakítani az óratervet, hogy a megmaradó közismereti tárgyak valamennyi osztályon végighaladnak, az alapvető természettudományi tárgyak főleg az I. és II. évfolyamban, a gazdasági tárgyak pedig első sorban a III. és IV. osztályban legyenek. Alapelv végül az egy-órás tantárgyak megszüntetése is.

Az óraterv összeállításakor kiderült, hogy a felsoroltak tekintetbevétele mellett a legnagyobb nehézséget okozta a felcsemetelt óraszámú gazdasági tárgyak elhelyezése a felsőbb osztályokban. E nehézségek csak úgy voltak elháríthatók, hogy a közgazdasági és jogi ismeretek egy osztállyal lejjebb kerüljenek, az egészség-tan pedig a negyedik osztályból az elsőbe jut. Kétségtelen, hogy az egészség-tan tanítása a felsőbb osztályokban a kémiai és természetrajzi ismeretek megszerzése után sokkal eredményesebb volna. Tekintetbe kell azonban venni másfelől azt is, hogy a földműveléssel foglalkozókat fenyegető egészségi ártalmakat a tanulóknak már a gyakorlati munkálatok megkezdése előtt meg kell ismerniök.

Ugyancsak óratervtechnikai okokból kellett az állattenyésztés tanítását három osztályra elosztani. Ebből kifolyólag természetes követelménynek látszik, hogy a gazdasági állattan előzze meg az állattenyésztés tanítását és így helyet cseréljen a gazdasági növénytantal.

Az elmondottak tekintetbevételével az óraterv a következőképen alakul (lásd a 89. lapon).

Az új óraterv életbelépésével végre tisztázódnék a felső mezőgazdasági iskola tanári karának összetétele is. A testület az igazgatón kívül nyolc tagból állana, még pedig egy magyar-történelem, egy természetrajz-kémia-földrajz, egy mennyiségtan-termesztettan szakos, egy testnevelő, három gazdasági és egy kertészeti képesítéű tanárból.

A felső mezőgazdasági iskola az elmúlt évben a gyakorlati tanítás terén is mérőföldes ugrással közeledett új célja felé. A gyakorlati kiképzésre ugyanis a múltban két mód állott rendelkezésre. Az egyik a gazdasági gyakorlat, amely hetenkint és osztályonként egy-egy délutánt szánt a tangazdaságban folyó munkálatokra, a másik pedig a másod- és harmadéves tanulók egyhavi nyári munkája a tangazdaságban. Az utóbbit az I. évesekre is ki

<i>Közismereti tárgyak:</i>	I.	II.	III.	IV.	Összesen
1. Hit- és erkölcsstan	2	2	2	2	8
2. Magyar nyelv és irodalom	3	3	3	3	12
3. Történelem	2	2	2	2	8
4. Mennyiségtan	4	3	3	2	12
5. Egészségtan	2	—	—	—	2
6. Testnevelés	2	2	2	2	8
Közismereti tárgyak összesen:	15	12	12	11	50

Szaktárgyak:

7. Gazdasági földrajz	4	3	—	—	7
8. Gazdasági növénytan és növénykórtan	—	4	—	—	4
9. Gazdasági állattan	4	—	—	—	4
10. Mezőgazdasági kémia és kémiai techn.	4	4	—	—	8
11. Természettan és éghajlatlan	3	3	—	—	6
12. Növénytermesztés és növénynevelés	—	—	5	5	10
13. Állattenyésztés	—	2	4	4	10
14. Kert- és szőlőművelés, erdészet	—	—	2	4	6
15. Gazdasági géptan és építészeti	—	2	2	—	4
16. Gazdasági üzemtan	—	—	—	4	4
17. Gazdasági könyvvitel, levelezés és ke- reskedelemtan	—	—	2	2	4
18. Közgazdasági és jogi ismeretek	—	—	3	—	3
19. Gazdasági és kertészeti gyakorlatok ..	4	4	4	4	16
Szaktárgyak összesen.....	19	22	22	23	86
Valamennyi tárgy összesen ..	34	34	34	34	136

Rendkívüli tárgy:

20. Karéneke	1
--------------------	---

kellene terjeszteni. A kultuszminiszter az elmúlt évben két oly intézményt iktatott az iskola életébe, amely nagyon emelni fogja a gyakorlati kiképzés értékét. Az egyik a gyakorlati vizsgálat rendszeresítése az érettségi vizsgálaton, a másik a kettős (téli, tavaszi) órarend bevezetése. A gyakorlati vizsgálaton a jelöltek a gazdálkodással kapcsolatos kézimunkákban, a gépek kezelésében, az állatokkal való bánásmódban szerzett ügyességükről tesznek tanúságot. A kettős órarend pedig arra szolgál, hogy a szemléltetés közvetlen kapcsolatban álljon az élő természettel. Evégből az elméleti anyag órái télen, a gyakorlati bemutatásra alkalmas tárgyak órái őszel és tavasszal tömörülnek nagyobb számban. Az utóbbiakat úgy csoportosítják, hogy az egyes osztályok gazdasági órái ugyanazon a napon legyenek, és ezeket, amikor csak lehet, nem a tanteremben, hanem a tangazdaságban, a szabad természetben, esetleg valamely más gazdaságban tartják meg. Ekképen a tanítás felszabadul az iskolapadok korlátai alól, a szemléltetés mélyebb gyökereket ver, és ami a legfontosabb, a

tanuló ismereteit szoros élményszerű kapcsolatok fűzik a valósághoz, a földhöz.

A szakoktatásról nyújtott kép hiányos maradna, ha megfeledeknénk másik oldaláról. A másik oldal pedig a szarvasi iskola. Ez az intézet már azoknak a követelményeknek a jegyében született, amelyeket a gazdasági jelleg kidomborítása érdekében a felső mezőgazdasági iskola idők folyamán valósított meg. De ezzel szemben kifogások merültek fel tanterve ellen didaktikai tekintetben és abból a szempontból, hogy a közismereti tárgyak túlságosan háttérbe szorulnak, illetőleg a nemzeti nevelés nem elég bő mederben folyik. Mindezek különös jelentőségre tettek szert akkor, amikor szóba került a szarvasi iskola végzett növendékeinek főlvétele a közigazgatási tanfolyamra és amikor lehetővé vált beiratkozásuk a műgyetem mezőgazdasági osztályába. Pedagógiai szempontból nem helyeselhető az egyes tantárgyak túlzott szétdaraboltsága és a közös tárgykörbe tartozó részletismeretek messzeemenő önállósága. Az ebből eredő sok egyórás tárgy didaktikai szempontból is kifogásolható. A középfokú iskola fogalmával ellenkezik ugyanis a részletekben elmerülő, túlságos specializálódás. A középfokú iskola, még ha a szakoktatás keretébe tartozik is, csak nagyvonalú áttekintést adhat az illető területen, és jól megalapozott bevezetést nyújthat az esetleges felsőbb tanulmányokra vagy a későbbi önképzésre. De a rendszeres oktatás teljességét és a részleteket kimerítő analízis módját már a tanulók szellemi fejlettségének természetes korlátai miatt is a felsőbb tanulmányokra kell hagyni. A most folyó tárgyalások azzal a reménnyel kezesgetnek, hogy szakoktatási intézményeink között ebből a szempontból is helyre fog állani az egyensúly; és nagyon valószínű, hogy a szarvasi iskola tantervében a nemzeti tárgyak óraszámja emelkedni fog, az egyórás tárgyak eltüntetésével pedig fokozott mértékben fog érvényesülni a tantervi koncentráció.

Eddig az élet alakította szakoktatásunk fejlődését, a jövőben — úgy hisszük — elérkezett az ideje, hogy az iskolapolitika a szakoktatáson keresztül belenyúljon az élet folyásába. Gazdasági lehetőségeink fokozottabb kiaknázását egyénileg művelt, a nagybirtokosok és a kisgazdák közé ékelődő gazdasági középosztály kialakulásától kell remélnünk. Ettől az osztálytól várjuk a gazdálkodás megbecsülésének és a nemzet életében betöltött hivatásának elismertetését. Ennek az osztálynak feladata, hogy a kisgazdában bizalmat keltsen a gazdasági tudományok eredményei iránt, és így saját példájával irányítsa az újításokkal szemben bizalmatlan kisgazdákat a föld megfelelőbb művelésére.

Ennek az osztálynak kellene megfognia a magyar paraszt kezét, hogy a nemzeti élet közösségébe bevezesse és eloszlassa a multban gyökerező bizalmatlanságát az úri osztállyal szemben. Mindezt azzal érné el, hogy együtt érzi az időjárás csapásait a kisgazdával és együtt részesül vele a föld áldásaiban.

Ehhez azonban nem elég sem a mai öt iskola és nem elég az sem, hogy ezek valamennyien mezőgazdasági jellegűek. A föld megművelése oly sokrétű és ma már annyi, külön-külön is hasznothajtó ágazatra bomlik, hogy a helyesen irányított iskolapolitikának ezzel is számot kell vetnie. Nem volna elegendő, ha középfokú gazdasági intézeteink számát akár a szarvasi mintára, akár a felső mezőgazdasági iskola példájára, vagy — ami a legjobb volna — mind a kettő hasonlóságára megtízszereznék. Az új iskolának a gazdálkodás nemei szerint is el kellene különülniök. Meglévő gazdasági szakiskoláink mellé eszerint ugyanolyan felépítésű kertgazdasági, szőlőgazdasági, erdőgazdasági stb. középfokú szakiskolákat kellene szervezni az illető vidékek gazdasági jellege szerint, úgy, ahogyan iparoktatásunk is faipari, fémipari, építőipari, vegyészeti iskolákra tagozódik.

Így talán vissza tudnók csábítani a földhöz azt a kisbirtokost, aki felkészültségének hiánya miatt 40—50 holdjából már maga is alig tud megélni és ezért fiát a gimnáziumba küldi, hogy „urat“ neveljen belőle. Mennyivel jobb lenne, ha ahelyett, hogy a négy középiskola után vasúti bakternek megy, vagy az érettségivel kezében szaporítja az állatalanok kesergő tömegét, gazdasági ismereteinek birtokában megkísérelné kiesiholni földjéből azt, amit apja nem tudott. De lesz-e kedve visszatérni? Eppen ezt kell az iskolának megfelelő neveléssel elérnie. Ezért kellett feláldozni a magasrátörő általános műveltség eszményét, és ezért kell az iskolának minden ténykedésében a tanuló jövő hivatására utat mutatni. Ezért kell például az önképzőkört gazdakörrel helyettesíteni és éretlen irodalmi próbálgatások helyett belenevelni a tanulót abba a szerepkörbe, amely falujában vár rá. Ha így neveljük, faluja is be fogja fogadni, és hivatottsága érzetében ő is szívesen fogja vállalni küldetéses feladatát. Hogy a megfelelő nevelés e téren csodákat teremthet, azt legjobban tanítóképzésünk igazolja.

Mezőgazdasági szakoktatásunk kiszélesítése más szempontból is kultúrpolitikai szükségletnek minősíthető. Az 1935. évi középiskolai törvény a szelekció zászlaját lobogtatja. De az előrelátó iskolapolitika nem állhat meg a szelekció negatívumánál, hanem alkalmat kell nyújtania a tanulni vágyó fiataloknak ismeretei gyarapítására, főleg pedig lehetőséget kell teremtenie a szülői társadalomnak, hogy gyermekét iskoláztathassa. És mi volna ennél alkalmasabb földművelő országban, mint a tanulóknak gazdasági irányba terelése akkor, amikor a telepítés kormányprogrammá lett?

Hát a leányok? A leányok gazdasági oktatásának kérdése még mélyebben beletorkollik az iskolafejlesztés programjába. Itt még sokkal inkább érezzük olyan iskola hiányát, amely a régi — sajnos, kiveszőben lévő — magyar nagyszonyok utódjait nevelné. Azét a nagyszonyét, aki korszerű műveltsége birtokában éppoly biztonsággal társalog ura vendégeivel, mint

amely hozzáértéssel ellenőrzi cselédeit a konyhában; éppoly tudatos tervszerűséggel neveli gyermekeit, mint amely szerezettel és szakszerűséggel irányítja — adott esetben — háza tája körül a konyhakerti termelést vagy az apró állatok tartását.

Aki figyelemmel kíséri nőnevelésünk multját, megállapíthatja, hogy ötven év óta az egyetlen végleg bevált iskola az igazi női hivatás szempontjából a tanítónőképző. Nyom nélkül tűnt el az idők folyásában a felsőbb leányiskola, és születése előtt meghalt a társadalom közönye miatt a leánykollégium. A női kereskedelmi iskola a hivatalnoki pályára, a leánygimnázium pedig a tudományos élethivatásra készít elő, de egyik sincs tekintettel a jövőendő családanyák szükségleteire. A tanítónőképző intézet azért szerezte meg valamennyi közül leginkább a szülői társadalom megbecsülését, mert legközelebb áll a család eszméjének szolgálatához, amennyiben legalább a gyermeknevelés rejtélyeibe bevezeti leányainkat.

Nőnevelésünknek nagy hiányát még inkább megérzi majd társadalmunk akkor, ha az 1934. évi XI. t.-c. szelekciós rendelkezései még jobban ki fogják szorítani a leányokat a gimnáziumból. Itt merül fel az a gondolat, hogy meglévő leánynevelési intézményeink közé összekötő láncszemként gazdasági és háztartási jellegű középfokú iskolát kellene iktatni. Ez az iskola az általános műveltségén kívül teljesen gyakorlati jellegű oktatásban részesítené a leányokat, bevezetve őket a főzés, varrás, házvezetés, számtartás, kertészkedés és gazdálkodás ismeretébe, ezenfelül a csecsemőápolás, gyermeknevelés terén is kiképezné őket. Hallom az ellenvetést. A magyar társadalomban csak olyan iskolának van jövője, amely képesítést is ad. Ez elől sem kellene elzárkózni. De a képesítés ne a hivatalnoki pályára szóljon, hanem a női természetnek inkább megfelelő gazdasszonyi pályára. Kórházak gondnoknői, nagy szállodák directrice-i, iskolák és internátusok felügyelőnői, csecsemőotthonok gondozónői állásait ehhez a képesítéshez kellene kötni; akkor háziasszonyokká kiképzett leányaink kenyérhez juthatnának abban az esetben is, ha nem részesülnének egy-egy meleg családi tűzhely örömeiben. A kezdet ennek az iskolának létesítésére már meg is van az Amizoni-intézetben és a putnoki leánynevelőintézetben, amelyeket csak négy évfolyamúvá kellene kifejleszteni és számukat erősen megnövelni.

Egy-egy iskolafaj életében 15 év bőséges idő a kísérletezésre. Meggyőződésünk, hogy iskoláink kiállották próbaidejüket és elérkezett az ideje, hogy iskolapolitikánk a középfokú gazdasági szakoktatást is felkarolja.

LOCZKA ALAJOS.